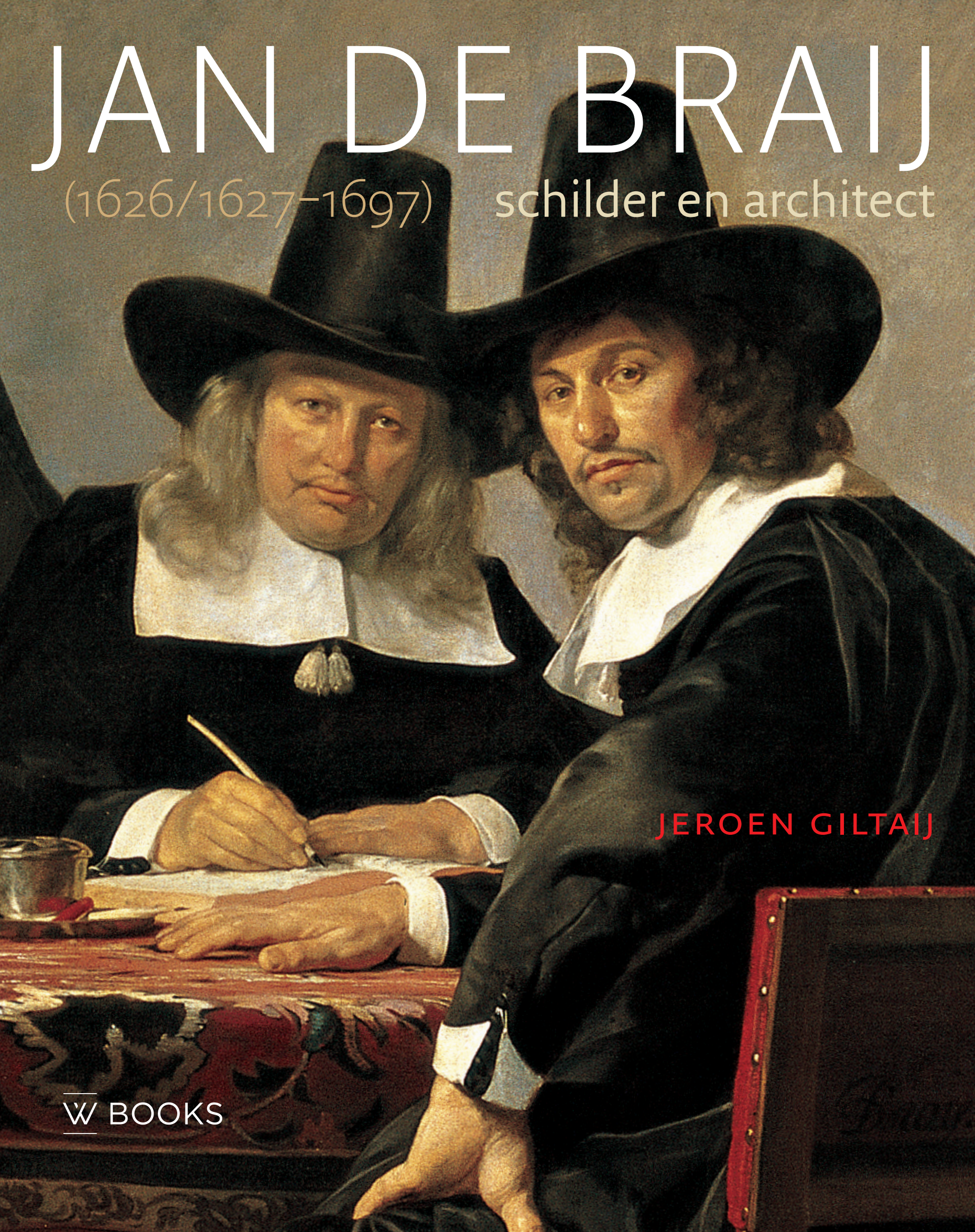

JAN DE BRAIJ

(1626/1627-1697)

schilder en architect

JEROEN GILTAIJ

W BOOKS

JEROEN GILTAIJ

JAN DE BRAIJ

(1626/1627-1697) schilder en architect

Comité van aanbeveling

Prof.dr. Henk van Os

Drs. Wim Pijbes

Drs. Karel Schampers

Dit boek kwam tot stand dankzij financiële bijdragen van

De Gijselaar-Hintzenfonds

Gravin van Bylandt Stichting

Hendrik Muller Fonds

Johannes Vermeer Stichting

Katholieke Stichting ter Bevordering van Welzijnswerk

J.C. Ruigrok Stichting

Stichting Fonds van wijlen Dr. Jacobus van Zanten

Stichting Pieter Haverkorn van Rijsewijk

Inhoud

- 1 Het leven van Jan de Braij en zijn familie: vader Salomon en broers Joseph, Dirck en Jacob **9**
- 2 Jan de Braij en zijn familie in de literatuur **25**
- 3 Jan de Braij als schilder **31**
- 4 Jan de Braij, Joseph en andere kunstenaars als tekenaars **41**
- 5 Jan de Braij als etser **50**
- 6 Jan de Braij als architect en ingenieur **53**

- 7 Catalogus van de schilderijen **67**

- 8 Catalogus van de tekeningen **229**

- 9 Catalogus van de etsen **333**

- 10 Schilderijen in veilingen vermeld **347**
- 11 Tekeningen in veilingen vermeld **367**

- 12 Afkortingen literatuur **379**
- 13 Afkortingen tentoonstellingen **389**
- 14 Concordans op Von Moltke **393**

- Registers **395**
 - *kunstenaars en personen* **396**
 - *onderwerp* **396**
 - *verblijfplaats* **398**
 - *vroegere eigenaren* **399**

nr. 32, tegenover de Koksteeg, de huidige Kokstraat, dat Jan in 1664 erfde (afb. 3).³⁰

Salomon ondertekende als deken in 1641 nieuwe reglementen betreffende de gildeknecht en in 1642 betreffende de secretaris.³¹ In 1635 stelde hij een inventaris samen van de goederen en meubels van het gilde.³²

In 1633 werd een brief door de vinders gericht aan pater Ioannes Cloribus van Brugge om de relieken van Sint Lucas terug te vragen, die zij hem hadden uitgeleend, met antwoord van de pater en een brief van Frans de Grebber. Dan volgt in 1640 een rapport over de kwestie ondertekend door Salomon, waarin de pater de reliek, althans een deel, alsmede het bijbehorende zilveren kastje, zegt te willen restitueren.³³ Het koperen of bronzen doosje met kleine stukjes bot bevindt zich in het Frans Hals Museum.³⁴

Salomon was bevriend met de componist Cornelis Padbrué (ca. 1592-1670), die in 1631 de bundel *Kusjes* uitbracht. Daarvan

3 Het huis in Haarlem aan de Bakenessergracht nr. 32. Foto Joop van Putten

verscheen in 1641 een tweede editie met een compositie op een gedicht van De Braij.³⁵ Op 7 december 1644 was hij getuige bij het testament van Padbrué.³⁶ Op 31 augustus 1645 trad hij op als gevolmachtigde voor Elisabeth Veramme, de vrouw van de Middelburgse schilder Philips Angel (1616- ca. 1683).³⁷ Hij trad op 14 januari 1651 op als voogd en had volgens een inventaris van 1663 een schuld van 31 gulden voor bier.³⁸

In 1649 en 1650 schilderde Salomon in opdracht van Amalia van Solms twee grote doeken met een *Triomfocht met muzikanten* en een *Triomfocht met krijgsbuit* voor de decoratie van de Oranjesaal in het Huis ten Bosch, ter nagedachtenis aan Frederik Hendrik en in 1651 een grisaille met *Putti dragen een cartouche met de geboortedatum van Frederik Hendrik*, thans in het Mauritshuis in Den Haag. Salomon ontving voor het eerste doek vermoedelijk 500 gulden.³⁹

Willem Frederik van Nassau-Dietz (1613-1664), stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe en schoonzoon van Frederik Hendrik, bezocht op 16 december 1648 Haarlem en 'besach de schilderijen van signor Van Bree, Grebber, Caesar',⁴⁰ ofwel Salomon de Braij, Pieter de Grebber en Caesar van Everdingen.

Bovengenoemde Albert de Braij, zoon van Salomons broer Simon, wordt in 1635 vermeld als leerling van Salomon. In 1640 was diens leerling de niet nader bekende Andries Jacobsen, in 1643 de evenmin bekende Jacob Deijman en in 1644 Claes van Beresteijn (ca. 1617-1684).⁴¹ Men vraagt zich af wat deze laatste amateur en tekenaar/etscher van enigszins primitieve landschappen bij zijn leermeester heeft opgestoken. Ook was verder leerling Adam Dingmans (1637-1704), van wie een portret met verklarend onderschrift in het NHA is en van wie alleen, als Adam Dingemans, bekend is dat hij in 1660 en 1661 lid was van het gilde.⁴²

Salomon was ook werkzaam als architect en wordt als zodanig genoemd door Ampzing in 1628.⁴³ In 1631 verscheen zijn boek *Architectura Moderna ofte Bouwinge van onsen tyt bestaende in verscheyde soorten gebouwen zoo gemene als bysondere*, met gravures naar Hendrick de Keyser en anderen en een inleiding.

Hij had in 1627 'modellen ofte patronen van de Sylpoort alhier' geleverd en kreeg er 24 ponden voor betaald.⁴⁴ Deze Zijlpoort werd in 1628 gebouwd, maar in 1826 afgebroken. Mogelijk was hij ook betrokken bij de nieuwe Vierschaar van het Haarlemse stadhuis in 1630-1633.⁴⁵

³⁰ NHA ORA tgnr. 3111 Register van transporten 76.55 fol. 74v, 10 maart 1634; zoon Jacob woonde bij hem in, zie noot 15; Van Thiel-Stroman, 2006, p. 123, noot 49. De huizen waren Bakenessergracht, Westzijde nrs. 32R en 32ZW, tegenover de Kokstraat, nu nr. 32, zie Biesboer, 1989-1990, p. 24, nr. 9.

³¹ Miedema, 1980, p. 208-211 en 225-230.

³² Miedema, 1980, p. 179-185.

³³ Miedema, 1980, p. 146-148, 203-205.

³⁴ Miedema, 1980, p. 151, noot 56, met verwijzing naar (G.D. Gratama,) *Catalogus der voorwerpen in het Frans Hals Museum der*

Gemeente Haarlem, Haarlem, 1924, nr. 1295 en naar Taverne, 1972-1973, p. 58-59, afb. 3 ('Bronze box with a relic of St. Luke. Haarlem, Frans Hals Museum'). Gonnet, 1899, p. 300-317 (relikwie door Maerten van Heemskerck meegenomen uit Rome? Weer in 1633 gedeeltelijk terug van pater Cloribus te Brugge en in klein koperen doosje). Haarlem, Frans Hals Museum, inv. nr. ok 79-1055.

³⁵ Lammertse, 1999-2000, p. 86, noot 11.

³⁶ Van Thiel-Stroman, 2006, p. 122.

³⁷ Van Thiel-Stroman, 2006, p. 122.

³⁸ Van Thiel-Stroman, 2006, p. 122, noten 52 en 53.

³⁹ Lammertse, 1999-2000, p. 88, noot 4.

⁴⁰ Lammertse, 1999-2000, p. 91, noot 9; *Gloria Parendi*, 1995, p. 609.

⁴¹ Miedema, 1980, p. 433-434, 503, 603, 604.

⁴² NHA, inv. nr. 53013718 (opschrift: 'leerde het schilderen bij Salomon de Bray'). Miedema, 1980, p. 932, 1033, 1041.

⁴³ Ampzing, 1628, p. 372. Zie voor zijn werkzaamheden als architect Taverne, 1978, p. 316-335 en K. Ottenheim in cat. tent. Rotterdam, Frankfurt, 1999-2000, p. 43-45.

⁴⁴ NHA Stadsrekeningen tgnr. 3993 inv. nr. 1682 fol. 63 (LXIII)v, 17 januari 1627. Van der Willigen, 1866, p. 79, ed. 1870, p. 93; Von

Moltke, 1938-1939, p. 376 (A. Bredius); Van Thiel-Stroman, 2006, p. 123, noot 38.

⁴⁵ K. Ottenheim, cat. tent. Rotterdam, Frankfurt, 1999-2000, p. 43.

⁴⁶ NHA Stadsrekeningen tgnr. 3993 inv. nr. 1700 fol. 62v, 27 april 1645. Van der Willigen, 1866, p. 79-80, ed. 1870, p. 93; Van Thiel-Stroman, 2006, p. 123, noot 40. Op 6 november 1640 was hem 84 gulden toegezegd voor het tekenen van modellen voor de St. Anna-kerk, Von Moltke, 1938-1939, p. 376 (A. Bredius). Zie voor het getekende ontwerp voor de uitbreiding van 1644 NHA inv. 51 000397 02.

Op 27 april 1645 kreeg Salomon 340 pond betaald voor een tekening en voor een model voor de Nieuwe Kerk, die echter door Jacob van Campen zou worden gebouwd en voor het ontwerp voor de uitbreiding van de stad.⁴⁶ Overigens bestond er volgens Van der Willigen 'een nauwe vriendschap' tussen Salomon en Jacob van Campen en werd op 15 augustus 1629 op verzoek van De Braij aan Jacob van Campen en Aechtgen Jans, schoonvader en schoonmoeder van Johannes Torrentius, toegestaan deze in de gevangenis te bezoeken.⁴⁷ Hij diende in 1644 het plan in voor uitbreiding van de stad.⁴⁸ Dit was hem opgedragen door Andries van der Horn (1600-1677), destijds schepen en later burgemeester, die in 1662 geportretteerd zou worden door Jan de Braij (cat. nr. 30).

Bekend met Salomons geleerdheid was uitgever Cornelis Danckerts., die in 1658 in een Nederlandse uitgave van het zuilenboek van Vincenzo Scamozzi door Salomon vier platen met de zuilenorde liet tekenen met de bijbehorende termen en vermeldde dat hij 'een persoon, ervaren inde Grieksche, Latijnsche, Fransche en Italiaanse Tale' was.⁴⁹

Toen de plannen voor de uitleg in 1661 werden uitgesteld bracht Salomon in dat jaar het boek *Bedenckingen over het uytleggen en vergrooten der stad Haarlem* uit bij uitgever Abraham Casteleyn (zie cat. nr. 40). De houtsnede van 1664 met het portret van Salomon door Dirck naar de tekening van Jan werd in het boek toegevoegd. In 1662 werd hem voor de gedane onkosten en moeite 120 pond uitbetaald.⁵⁰

Salomon ontwierp in 1658-1659 de consistoriekamer aan de oostzijde van de Grote of St. Bavokerk, die ook door hem werd uitgevoerd.⁵¹ In 1660 leverde hij twee ontwerpen voor renovatie van het Pand (het voormalige Dominicaner klooster) voor de Bank van Lening, die de stad in 1659 had overgenomen.⁵² Tevens dateren van 22 februari 1660 twee getekende voorstellen voor verandering van het Prinsenhof, die zich in het NHA bevinden.⁵³ Andere projecten buiten Haarlem waren in 1629 het ontwerp voor een nieuwe vleugel van het kasteel in Warmond⁵⁴ en in 1644-1645 de herbouw van het burgerweeshuis in Nijmegen.⁵⁵

Hij tekende in 1634 een cartouche, die onder het rugpositief van het vernieuwde orgel in de Grote Kerk in Haarlem kon worden geplaatst, maar die is niet uitgevoerd⁵⁶, als ook 'kelcken, bossen ende monstrancen', waarvan de tekeningen bij zoon Jan terecht kwamen, die deze laat vermelden in zijn testament van 1664

4 Jan de Braij, *Portret van Salomon de Braij*, potlood, 214 x 161 mm. Links onder gesigneerd met potlood: 'JDBraij (JDB in een)', rechts onder met potlood geannoteerd: '1657./ouwt 60 jaar' (cat. nr. 128). Berlijn, Staatliche Museen zu Berlin Preussischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett

(zie aldaar). Hij ontwierp ook de drinkhoorn van het gilde van St. Hubertus, die in 1630 werd gemaakt door Arent Lambertsz. Verstege (1587-1654).⁵⁷

Op 22 augustus 1663 bracht de Franse diplomaat Balthasar de Monconys een bezoek aan hem in zijn huis aan de Bakenessergracht en kocht hij een schilderij voorstellend Hermaphroditus.⁵⁸

47 Van der Willigen, 1866, p. 91, ed. 1870, p. 103. Cerutti, 2014, p. 104.

48 Taverne, 1978, p. 319-322, noot 104, afb. 70; Van Thiel-Stroman, 2006, p. 121.

49 Taverne, 1978, p. 316; Lammertse, 1999-2000, p. 86. Dit citaat konden Lammertse en ik niet terugvinden (augustus 2016); volgens Lammertse had die talenkennis betrekking op de vertaler en niet op Salomon.

50 NHA Stadsrekeningen tgnr. 3993 inv.nr. 1717 1662, fol. 46v ('Salomon de Braij over de gedaene onkosten ... 120 pond'); Van der Willigen, 1866, p. 80, ed. 1870, p. 93; Van

Thiel-Stroman, 2006, p. 122, noot 42 (foutief als 1661, SA 19/242 en fol. 64v).

51 Weissman, 1915, p. 79; NHA Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente Haarlem, tgnr. 1561 inv.nr. 371, 5 oktober 1658 ('Mr. Salomon de Braij voor zijn dienst ...') 252 gulden en op 13 december 1659 207 gulden ('Aan Sr. Salomon de braij voor zijn salaris van architecture aan 't nieuwe werk van de groote kerck in 51 3/4 dag ... 207 -'); Van Thiel-Stroman, 2006, p. 122, noot 43 (vermeldt 31 december ipv. 13 december).

52 Royaards, Jongens, Phaff, 1961,

p. 46; Van Thiel-Stroman, 2006, p. 122, noot 44.

53 NHA inv.nr. 5100054001 (22 februari 1660), inv.nr. 51000450 (geen datering).

54 Ter Kuile, 1951, p. 71-76.

55 Von Moltke, 1938-1939, p. 376 (A. Bredius); Lemmens, Cremers, 1996, p. 24-25.

56 Vente, 1961, p. 11, 22, afb. 5, p. 129, nr. 29: Salomon de Braij, *Niet uitgevoerd ontwerp voor cartouche in Grote of St. Bavokerk, de restauratie van het orgel vermeldend*, gesigneerd en gedateerd: 'SdBray (SdB in een) Inventor/1634 6/1', Haarlem, Noord-Hollands Archief, inv.nr. NHA 5200 1342.

57 Taverne, 1972, p. 261-272.

58 *Journal des voyages de Monsieur de Monconys*., Parijs, II, p. 173: 'Le 22. Aoust 1663. Après le diner M. fut se promener au bois, & chez plusieurs Peintres, où, chez l'vn nommé Salomon de Bray, i'y acheptay un petit tableau de l'histoire d'Hermaphrodite 12. richdales; & chez un autre nommé Sardan.'; Van der Steur, 1981, p. 123: 'Na het diner wandelde Mijnheer in het bos en naar verscheidene schilders, waar ik bij een Salomon de Bray een klein schilderij kocht, met de geschiedenis van Hermaphrodite voor 12 rijksdaalders.'

leeftijd was aangegeven als 17 of als 7 jaar, maar werd uiteindelijk voor 7 gekozen omdat de 1 niet zichtbaar leek. Opmerkelijk is dat blijkbaar aan dit portret zelf niet direct te zien was of de voorgestelde 7 dan wel 17 jaar oud was. Enigszins vergelijkbaar is dat het geval bij het hier besproken portret, waarbij de geschatte leeftijd van 12 of 13 jaar echter 6 jaar bleek te zijn.

Tot de vroegst bekende schilderijen van De Braij behoort het portret uit 1650 van een zevenjarige jongen, voorheen in de Hermitage in St. Petersburg (cat. nr. 2). De jongens op de schilderijen voorheen in St. Petersburg en Den Haag lijken wat betreft leeftijd niet zo veel van elkaar te verschillen.

Von Moltke veronderstelde dat de houding van de jongen gebaseerd zou kunnen zijn op die van de figuur in het *Portret van een*

man van 1639 van Frans Hals in Kaapstad en wees hier op diens invloed.³ Inderdaad lijkt de in de zij gestoken rechterhand en de met de duim opgehouden hoed op de houding van de man op het schilderij van Hals en is hier misschien sprake geweest van een voorbeeld voor Jan.

¹ Volgens Von Moltke, 1938-1939; het is niet bekend op grond waarvan de auteur deze herkomst vragenderwijs noemde.

² In de catalogus van het Mauritshuis van 2004 wordt een korte beschrijving gegeven van de drager en de verflaggen. Het paneel bestaat uit twee verticale planken en is links, boven en rechts bekort. Over een witte krijtlaag is een dikke okerkleurige laag aangebracht. Er is eerst een roodbruine ondermodellering geschilderd. De vleeskleuren zijn nat-in-nat aangebracht. De mantel is in tonen van zwart en grijs in een of twee lagen geschilderd. Aanvankelijk waren handschoen en hoed meer naar links en was de figuur hoger geplaatst.

³ Von Moltke, 1937, p. 37; Slive, 1974, nr. 130, afb. 203 (*Portret van een man*, doek, 115 x 89,5 cm, 1639, Kaapstad, Prinses Labia).

6 Leda toont Helena aan Tyndareus

Doek, 79 x 69 cm
Haarlem, Frans Hals Museum

HERKOMST Veiling Londen, Phillips, 6 juli 1993, nr. 63 (met notitie als mogelijk afkomstig van Nicolas Murat (?), opschrift op een oud label aan de achterzijde); kunsthandel John Schlichte Bergen, Amsterdam; verworven door het Frans Hals Museum in 1995 met steun van de Vereniging van Vrienden van het museum; inv.nr. o s 95-1.

TENTOONSTELLINGEN Niigata, Toyohashi, Sakura, 2003-2004, nr. 36.

LITERATUUR Haarlem, 2006, nr. 61, afb. (tekst P. Biesboer).

Een op de grond geknielde jonge vrouw gebaart met beide handen naar het kind, dat in een kleed toegedekt op de grond ligt, met achter zich een kist met metaal beslag. Een man, die een korte mantel en leren laarzen draagt, kijkt met beide handen verrast opgeheven toe. Achter de vrouw is een zwarte vrouw te zien die een gesloten parasol ophoudt. De figuren bevinden zich in een landschap, dat wordt afgesloten door hoge gebouwen.

Het schilderij was onbekend tot het in 1993 in Londen werd geveild. Het werd daar door de kunsthandel verworven en gekocht door het Frans Hals Museum.

In de veilingcatalogus stond het op naam van Jan de Braij en heette het, met vraagteken, voor te stellen *De profeet Elia en de*

Cat.nr.6

weduwe van Sarefat, het Bijbelverhaal waarin Elia de zoon van de weduwe weer tot leven wekt (1 Koningen 17). Van Thiel meende echter dat het verhaal is verbeeld uit de Griekse mythologie, waarin Leda het kind Helena aan Tyndareus toont. De Griekse godin Nemesis nam de vorm aan van een gans, werd zwanger van Zeus en legde een ei. Dit werd gevonden door een herder die het naar Leda, de vrouw van Tyndareus bracht, een Griekse held die later koning van Sparta werd. Uit het ei kwam de beeldschone Helena van Troje, die op het schilderij door Leda aan Tyndareus wordt getoond alsof het haar eigen kind is.¹

Het schilderij is niet gesigneerd, maar stond sinds het bekend werd, op naam van Jan de Braij. Dat is ook hoogstwaarschijnlijk juist, omdat het in de stijl zijn hand lijkt te vertonen. Biesboer dateerde het omstreeks 1670-1675, in vergelijking met het schilderij *Portret van de overlieden van het St. Lucasgilde te Haarlem* in het Rijksmuseum in Amsterdam van 1675 (cat. nr. 72). Blankert plaatste het echter juist vroeg, in de jaren 1650, ook omdat het in stijl nog zo op die van vader Salomon leek.² Verschillende elementen, zoals de gelaarsde man, lijken inderdaad veel op Salomon en komen wij in zijn schilderijen vaak tegen. Een datering van het schilderij in de jaren 1650, wellicht omstreeks 1655, lijkt dan ook misschien aannemelijker dan plaatsing in de jaren 1670, wanneer in de stijl de vormen minder scherp gedefinieerd lijken te zijn.

Biesboer achtte het waarschijnlijk dat zuster Juliana en broer Dirck model hebben gestaan voor Leda en Tyndareus, maar de gelijkenis met Dirck is niet bijzonder groot. Zoals vaker bij De Braij gaat het ook hier niet om portretten, maar om levensechte verbeeldingen van mythologische figuren.

1 P.J.J. van Thiel stelde deze identificatie voor aan P. Biesboer.

2 A. Blankert, brief 9 maart 1994 aan J. Schlichte Bergen en briefje 21 januari 1998 aan mij.

7 De maagd Maria ontvangt de communie van Johannes de Evangelist

Paneel, 57,5 x 37,5 cm

Gesigneerd en gedateerd (later opgehaald) links onder: 'JDBray (JDB ineen) 1656'

Opschrift op altaartrede: VROUWE SIET UWEN SONE .. B .. Y

Particuliere collectie

HERKOMST¹ Rooms-Katholieke Statie St. Bernardus van de Hoek; verkocht in 1852; verworven door A. van der Willigen, Haarlem; A. van der Willigen, A. van der Willigen Pz., veiling Haarlem, De Visser, 20-21 april 1874, nr. 12 (26,- aan Hopman); J.H. Cremer, veiling Amsterdam, Muller, 26 oktober 1886, nr. 11 (als Dirck de Bray; f 93,10 aan Roos); in bruikleen geweest aan het Arnhems Gemeentemuseum, zie Literatuur, Von Moltke; inv. nr. tpa 189.

TENTOONSTELLINGEN Haarlem, 2008, nr. 18, afb. (tekst P. Biesboer).

LITERATUUR Graaf, 1905, p. 324, nr. 5; Von Moltke, 1938-1939, nr. 29 (volgens Von Moltke identiek met een schilderij met hetzelfde thema bij de Stuers (H. d. G.); de beschrijving dankt Von Moltke aan de heer A.A. G. van Erven-Dorens; Arnhem, Gemeente Museum); Van Eck, 1999, p. 74, afb. 4, p. 86, nr. 1; Van Eck, 2008, p. 105-107, afb. 62, kleur pl. v 111.

De jonge Johannes de Evangelist staat voor een altaar, dat bekleed is met rode stof die met gouddraad is versierd. Op het altaar staan twee brandende kaarsen aan weerszijden van een crucifix. Voor hem is geknield de maagd Maria, die de handen heeft gevouwen. Boven haar hoofd is een nimbus te zien. Johannes, gekleed in een rode kazuifel en eveneens met nimbus, dient haar de heilige communie toe, die zij met de mond zal aannemen.

Het opschrift 'Vrouwe siet uwen sone' is een door Johannes tot Maria gerichte oproep om in de ouwel (of het brood) het lichaam van haar zoon Jezus te zien.

Op 26 januari 1784 zag de stadshistoriëschrijver Gerrit Willem van Oosten de Bruyn (Amersfoort 1727-Amersfoort 1797) het schilderij 'bij den Heer Schuit, Pastoor der Roomse kerk op de Bakenessergracht, zeer bezienswaardig; door mij gezien (17)84 1/26' en beschreef het als: 'Een klein stukje maar zeer fraai geschilderd van de Bray, verbeeldende een priester en eene vrouw, die communiceert'.²

Ook Biesboer vermeldt dat het in de kerk heeft gehangen, die werd gesticht in de brouwerij en mouterij van de familie Cousebant aan de Bakenessergracht.³ De kerk St. Bernardus van de Hoek werd op 8 december 1851 opgeheven en het kerkgebouw werd in 1852 publiek verkocht en gesloopt. Volgens Biesboer werd er in 1852 een inventaris opgemaakt van de inboedel van de kerk, toen het schilderij werd verkocht ten behoeve van de bouw van de nieuwe St. Josephkerk in de Jansstraat in Haarlem.⁴

1 Notitie manuscriptinventaris van Victor de Stuers, bij de collectie: 'Inv. nr. 189: D'après une annotation de l'histoire de la ville de Haarlem van Oosten de Bruyn qui avait vu ce tableau dans la 2e moitié du xviiie s. chez le curé Schuit, il était alors dans le R. K. statie den Hoek à Haarlem. Tous les tableaux de cette église furent vendus en 1852, celui-ci fut acquis par le Dr. Van der Willigen à Haarlem. A sa vente le 20-21 Avril 1874, il fut acheté par Mr. Cremers (communication de C. J. Gonnet)'.

2 Graaf, 1905, p. 324; Van Eck, 2008, p. 107, noot 70.

3 Biesboer, 2001, afb. 14, beeldt de tekening af van Johan Petrus van Horstok (1745-1825), *Interieur van St. Bernardus van de Hoek*, aquarel, 1819, in Haarlem, NHA inv. 53001476.

4 Biesboer, 2008, noot 5. De in 1852 opgemaakte inventaris van de roerende goederen van de St. Bernardus van de Hoek wordt volgens hem bewaard in het archief van de schuilkerk in het NHA te Haarlem, maar deze inventaris was niet bekend (26 mei 2015). Wel: *Inventaris der onroerende of roerende goederen in de Statie St Bernardus aanwezig sedert den 5den mei 1847*, maar hier geen schilderijen vermeld.

Cat. nr. 7

Cat. nr. 20

tent van Holofernes. Die dronk veel wijn en viel in slaap. Toen nam Judit zijn zwaard en hakte hem met twee slagen het hoofd af. De slavin deed het in een reiszak, waarna zij samen naar Betulia terugkeerden en het hoofd toonden (Judit 13).

Op het schilderij ligt Holofernes in bed te slapen. Van rechts komt Judit, die het zwaard heeft opgeheven om toe te slaan. Achter haar kijkt de slavin toe. Op de voorgrond staat een bankje met een tinnen nachtspiegel en een koperen kandelaar met kaars en snuiter.

De compositie is inventief opgezet, waarbij de toeschouwer de slapende Holofernes van onderaf ziet. Hij ligt volledig ontspannen in het grote bed met afhangende blote arm en zijn gezicht is in overtuigend verkort weergegeven. De prachtig uitgedoste Judit is *en profil* gezien en in volle actie, terwijl de achter haar verscholen slavin in spanning toekijkt.

Het onderwerp is één van de oudtestamentische vrouwenlijsten, die al geruime tijd populair waren in de beeldende kunst en bijvoorbeeld verbeeld werden door Philips Galle (1537-1612).² Ook Salomon de Braij heeft het in 1636 geschilderd, op een paneel van veel groter formaat (89 x 71 cm), dat zich in het Museo Nacional del Prado in Madrid bevindt.³ Dat dit het onderwerp is van het schilderij in Madrid wordt althans steeds aangenomen, maar de vraag is of dat terecht is. Er wordt een jonge figuur afgebeeld met een omgeslagen mantel die het hoofd van een bejaarde man vasthoudt. Deze figuur lijkt echter eerder een jongeman dan een jonge vrouw, met naast zich niet een slavin, zoals in het verhaal beschreven, maar een tweede jongeman die met opgeheven hand het hoofd bekijkt. Beide lijken aldus eerder twee jongemannen dan de beeldschone Judit met haar slavin. Zou hier bijvoorbeeld niet eerder David met het door hem afgeslagen hoofd van Goliath zijn verbeeld?

Het hier besproken schilderij in Amsterdam dateert van 1659. Mogelijk heeft het, zoals geopperd door Bleyerveld, deel uitgemaakt van een serie van voorstellingen met vrouwenlijsten. Daartoe behoorden dan ook de schilderijen in York, York Art Gallery, *Jaël en Sisera* (cat. nr. 18) en Erwinna, *Simson en Delila* (cat. nr. 19), beide daterend van 1659. Als het werkelijk een reeks was, zou men zich, rekening houdend met de compositie, het schilderij in York (Jaël van links naar rechts), links kunnen denken, dat in Erwinna in het midden (Delila frontaal) en dat in Amsterdam rechts (Judit van rechts naar links).⁴

¹ Met dank aan Anna Krekeler, restauratrice van het Rijksmuseum, en Jon Gerrit Albertson, die het schilderij in 2017 restaureerde en mij detailopnamen stuurde.

² Baumgärtel, 1995, p. 141 e.v.; The New Hollstein, 1, 2001, nrs. 125-130.

³ Paneel, 89 x 71 cm, Madrid, Museo del Prado, inv. nr. 2097.

⁴ Zoals geopperd door Gregor Weber, mondeling 8.8.2016.

21 Portret van een man van 47 jaar oud

Paneel, 71,9 x 56,8 cm

Rechts onder gedateerd: '1659/Ouwt 47 Jaer'; daaronder gesigneerd:

'JDBraij (JDB ineen)'

Verso etiket: 'Vente Dael, nr. 14'

Particuliere collectie

HERKOMST Auguste Dael (Belgische schilder van portretten en genre, Gent 1828-1894), veiling Brussel, Fievez, 18-19 december 1896, nr. 14; verz. Van Tilt, veiling Brussel, Palais des Beaux-Arts, 29 april 1935, nr. 77 (fr. b. 61.000,- als 'Portrait de J. de Wit. Pensionnaire de Hollande, agé de 47 ans'); veiling Amsterdam, Sotheby, 11 november 1997, nr. 37, afb. (f 82.000,-); kunsthandel Hoogsteder & Hoogsteder, Den Haag.

LITERATUUR Von Moltke, 1938-1939, nr. 73; Broos, Schapelhouman, 1993, p. 57, afb. c (als toegeschreven aan De Bray).

In dit portret kijkt de man, sober gekleed in een zwarte mantel met omslag, met een rij knopen en met een helderwitte kraag, de toeschouwer aan. Hij heeft roodachtig haar, dat in krullen boven de schouders hangt. Ook aan de oogharen te zien heeft hij enigszins roodblond haar. Achter op het hoofd heeft hij een zwart kalotje.

Op het schilderij staan de datering 1659 en zijn leeftijd, aangegeven als 47 jaar. Hij moet dan omstreeks 1612 zijn geboren. Traditioneel heette hij voor te stellen Johan de Witt (1625-1672), maar dat is alleen al op grond van het geboortejaar onmogelijk.

In het Amsterdam Museum is een getekend portret dat exact overeenkomt met het hier besproken schilderij en dat wel als voorstudie is beschouwd (cat. nr. T91). Er staat op geschreven: '1659/Ouwt 47 Jaer/JDBraij (JDB ineen)', overeenkomend met het schilderij, maar ook, rechts onderaan onder de tekening: 'Josepho. 1659 6/21'. Dat betekent dat de tekening door Joseph de Braij op 21 juni 1659 is gemaakt als kopie naar het schilderij van Jan uit hetzelfde jaar. Mogelijk maakte Joseph de tekening toen het schilderij het atelier zou verlaten, als een archiefdocument.

22 Portret van Dammas Cornelisz. Guldewagen (1626-1685)

Doek, 112 x 94 cm

Dayton, The Dayton Art Institute

HERKOMST Jhr. van Beijmas Thoe Kingma e. a., veiling Amsterdam, Roos, 26 oktober 1876, nr. 84 (als J. Verspronck, met als tegenhanger nr. 85, eveneens als door J. Verspronck); verz. Albert Cahn, Bonn, 1884; verkocht in de jaren 1930, eerst naar Kopenhagen (omstreeks 1937?), dan naar de Verenigde Staten; Albert Loeser, ook genaamd Lestoque, Denver, 1943; Walter Loeser (zoon van Albert); kunsthandel John Nicholson, New York, ca. 1965; verworven van de John Nicholson Gallery, New York, in 1969 met gelden beschikbaar gesteld door Mr. Carlton W. Smith; inv. nr. 1969.32.

T3 Portret van een man

Zwart en rood krijt, ovaal, 165 x 129 mm
 Verso met potlood: '44/53/dBray f'
 Chicago, The Art Institute of Chicago

HERKOMST J. Tonneman, veiling Amsterdam, De Leth, 21 oktober 1754, Kbk. N nr. 28 (f 21, - aan De Leth) ('Twee portretten op een blad, met root aard en swart kryt getekent, door de Bray'); C. Ploos van Amstel (l. 2034 en 3002), veiling Amsterdam, Van der Schley, 3 maart 1800, Kbk. B nr. 24 (als S. de Bray, f 30, - aan Vinkes) (ten onrechte volgens Von Moltke als G. Dou); B. de Bosch, veiling Amsterdam, Van der Schley, 10 maart 1817, Kbk. D nrs. 9 en 10 (als S. de Bray, f 66, - aan Hulswit); H. Willink, veiling Amsterdam, Roos, 6 december 1819, Kbk. C nr. 3 (als J. de Bray, f 79, 15 aan Brondgeest); H. Croockewit, veiling Amsterdam, Van Pappelendam, 16 december 1874, nr. 24 (f 23, - aan De Visser); A. G. de Visser, veiling Amsterdam, Muller, 16-18 mei 1881, nr. 50 (f 120, - aan Geller voor Von Lanna); A. von Lanna, veiling Stuttgart, Gutekunst, 6 mei 1910, nr. 118 (M K 170, - aan C. Hofstede de Groot); C. Hofstede de Groot (l. 561); I. Q. van Regteren Altena, veiling Amsterdam, Christie, 10 december 2014, nr. 226, afb. (€ 26.260,- aan Bob Haboldt); verworven in 2015, Margaret Day Blake Fund, inv. nr. 2015.208.

TENTOONSTELLING Rotterdam, Parijs, Brussel, 1976-1977, nr. 26, afb. 82 (tekst J. Giltaij).

LITERATUUR Von Moltke, 1938-1939, nr. z. 158 en z. 159.

De portretten behoren tot het zeer vroege werk van Jan de Braij, toen de kunstenaar ongeveer 23 jaar oud was. Zij zijn zeer verfijnd en gedetailleerd met zwart en rood krijt uitgevoerd. De man en de vrouw zijn ouderwets gekleed. Hij draagt een hangende plooi-kraag, een wambuis en heeft een mantel om de buik. Zij heeft een molensteenkraag en een vlieger.

De man en de vrouw waren ongetwijfeld een Haarlems echtpaar, waarvan de vrouw in 1650 volgens het opschrift 56 jaar oud was. Zij moet dan omstreeks 1594 zijn geboren.

Het lijkt er op dat de tekeningen in de veiling Tonneman van 1754 twee op één blad waren, maar dat die in de collectie van Ploos in 1800 tot twee bladen waren gemaakt. In die collectie stonden zij overigens op naam van Salomon de Braij, maar in de veiling van Willink van 1819 weer op die van 'J. de Bray', waaronder toen nog Jacob werd verstaan. De tekenstijl van de bladen is zonder enige twijfel die van Jan.

T4 Portret van een vrouw

Zwart en rood krijt, ovaal, 164 x 128 mm
 Verso met potlood: '45/54 dBray f'
 Geannoteerd rechts boven: 'Aetat: 56 / Ao 1650.'
 Chicago, The Art Institute of Chicago

HERKOMST Zie cat. nr. T3; verworven in 2015, Margaret Day Blake Fund, inv. nr. 2015.209.

TENTOONSTELLING Rotterdam, Parijs, Brussel, 1976-1977, nr. 27, afb. 82 (tekst J. Giltaij).

LITERATUUR Von Moltke, 1938-1939, nr. z. 158 en z. 159.

Zie cat. nr. T3.

T5 Een jonge vrouw voor een balustrade

Zwart krijt en rood krijt op vleespartijen, 185 x 145 mm, papier: 240 x 190 mm
Rechts midden geannoteerd: 's D (ineen) Braij 1650'
Rechts onder gesigneerd en gedateerd: 'JDBraij (J D B ineen) 1650 5/3'
Watermerk: P. D.
Particuliere verzameling

HERKOMST Verzameling Van Pallandt, Haarlem, veiling Amsterdam, Mak van Waay, 26 september 1972, nr. 287, afb.; verz. A. Schwarz, Amsterdam.

LITERATUUR F. Lammertse in cat. tent. Rotterdam, Frankfurt, 1999-2000, p. 103, afb. 9b; Giltaj, Lammertse, 2001, p. 371, noot 18, afb. 8.

De jonge vrouw kijkt ons aan en heeft een gouden band met versiering in het blonde, gekrulde haar. Zij draagt een laag uitgesneden jurk en een ketting, die haar lichaamsvormen

accentueert. Haar rechterhand rust op een raamdorpel.

De tekening is door Jan de Braij op 3 mei 1650 gemaakt naar een schilderij van Salomon de Braij van 1650, zoals op de tekening is aangegeven. Dit schilderij is thans niet bekend, maar was misschien vergelijkbaar met een schilderij als dat van Salomon voorstellend *Jonge vrouw in fantasiekostuum* in het Frans Hals Museum in Haarlem uit 1652.¹ Dat is geen portret, maar een 'tronie' ofwel een halffiguur van een vrouw uit de klassieke oudheid of misschien een courtesane. De hier besproken tekening stelt ook zo'n vrouw voor, waarop ook de lage uitsnede van de jurk wijst.

Het betreft een zeer uitvoerig uitgewerkte tekening, waarin alle schilderijtechnische nuances tot in detail zijn nagetekend en die misschien bedoeld was voor een familiearchief. De tekening behoort tot de vroegste die wij van Jan kennen.

¹ Cat. Haarlem, 2006, nr. 67.

Cat. nr. T5

Hier worden de bij Hollstein als van Jan de Braij vermelde etsen besproken. Daarin staan eenentwintig etsen op zijn naam, waarvan in het navolgende zal worden nagegaan of zij ook werkelijk van hem kunnen zijn, in de volgorde van de nummers die zij bij Hollstein hebben gekregen.

1 PRENTEN GENOEMD ALS VAN JAN DE BRAIJ (E is ets)

JAN DE BRAIJ, TEN ONRECHTE TOEGESCHREVEN AAN

E1 Abraham zendt Hagar en Ismael weg

Ets, 193 x 240 (kaderlijn), 201 x 280 mm (plaatrand).
Monogram rechts onder: BR fecit.

LITERATUUR Brulliot, 1832, nr. 1101; Kramm, 1, 1857, p. 151; Weigel, 4, 26 Abt. 1855, nr. 83 (als S. de Bray) (nr. 84: 'J. de Bray, Herkules, nackt in einer Landschaft sitzend. Er fasst mit seiner Rechten die Haut des erlegten Löwen'); Nagler, 1, 2023, nr. 1; Van der Kellen, 1874, p. 27, nr. 166 (als Herman Breckerveld); Wessely, 1881, p. 230, nr. 1 (H. Breckerveld; 'Man hat das Blatt zuweilen dem Bray zugeschrieben'); Von Wurzbach, 1, 1906, p. 175, nr. 1; Burchard, 1917, p. 86, noot 1, nr. 1; Hollstein, 11, p. 195, nr. 2, afb. (H. Breckerveld), 111, p. 191, nr. 1 (Jan de Braij, niet afgebeeld; ten onrechte toegeschreven aan R. Brakenburgh en J. de Bray, zie: H. Breckerveld, nr. 2 afb.); Van 't Zelfde, 2007, p. 94, nr. P1 (afgeschreven).

COMMENTAAR Cat. C.G.V. Schneevoogt, 1877 (manuscript NHA, Jacob de Bray geb. 1664): nr. 10349-1; 'Hagar door Abraham weggezonden. Ets. Collectie Brentano.' Exemplaar in RPK als anoniem, vroeger toegeschreven aan Roeland van Laer (1598-1635/1640), inv. nr. RP-P-1882-A-5744). Exemplaar in het British Museum, inv. nr. s. 4813 (anoniem).

Het verband van deze ets met Jan de Braij is niet duidelijk. De toeschrijving aan Herman Breckerveld, sinds Van der Kellen, 1874, wordt door Van 't Zelfde niet aanvaard.

JAN DE BRAIJ, TOEGESCHREVEN AAN

E2 Johannes de Doper met het lam, halffiguur

Ets, 142 x 115 mm (papier), 139 x 111 mm (plaat).

LITERATUUR Weigel, 111, 18de afdeling, 1846, p. 57, nr. 15763 ('Johannes der Tauffer, Halb. Mit dem Lamm bei einem Quell, der links aus dem Felsen kommt. 4. Dem Meister zugeschrieben'); Nagler, 1, 2023, p. 871, nr. 5 ('Dieses Blatt ist ohne Zeichen und Namen, und wird in Weigel's Catalog No 15763 dem J. de Bray zugeschrieben'); Van der Kellen, 1874, p. 27, nr. 165 (2,50 aan Schneevoogt); Von Wurzbach, 1, 1906, p. 175, nr. 2 (halffiguur, 136 x 108); Hollstein, 111, p. 191, nr. 2 (niet afgebeeld).

COMMENTAAR Exemplaar in het NHA, inv. nr. NHA 1477 53010351, als 'gedateerd op de elleboog'.

De prent ging net als Hollstein nr. 7 volgens Van der Kellen

Cat. nr. E1

aan Schneevooft en kwam zo in het NHA. Cat. C. G. V. Schneevooft, 1877 (manuscript NHA, Jacob de Bray geb. 1664): nr. 10352-4 (Coll. De Ridder); 'St. Jean Baptiste'.

De ets lijkt in stijl wel enigszins vergelijkbaar met de volgende (nr. E3). Voorlopig wordt deze daarom hier beschouwd als 'toegeschreven aan Jan de Braij'. De in de beeldbank van het NHA vermelde datering 'op de elleboog' was niet te vinden. Links onder lijken sporen van een (later aangebrachte?) signatuur te zien.

JAN DE BRAIJ, WAARSCHIJNLIJK

E3 Johannes de Doper gezeten voor het kruis en het lam

Ets, 297 x 212 mm (papier), 290 x 208 mm (voorstelling)
Links onder gesigneerd: 'de bray in'

LITERATUUR Immerzeel, 1842, p. 90; Van der Kellen, 1874, p. 27, nr. 164; Nagler, 1, 2023, p. 871, nr. 4 ('Dieses schöne Blatt wird dem J. de Bray zugeschrieben. Es hat Aehnlichkeit mit jenem, dass einen Schachspieler vorstellt, und mit J. de Bray bezeichnet ist. Sternberg 6 1/3 Thlr. '); Von Wurzbach, 1, 1906, p. 175, nr. 3 (290 x 206 mm); E. W. Moes in Thieme-Becker, IV, 1910, p. 555; Hollstein, 111, p. 191, nr. 3.

COMMENTAAR Exemplaren in het Museum Boijmans Van Beuningen, RPK, NHA, inv.nr. 53010352, foto, New York, The Metropolitan Museum of Art en twee in het British Museum, inv.nr. s. 4812 en s. 6503.

Cat. C. G. V. Schneevooft, 1877 (manuscript NHA, Jacob de Bray geb. 1664): nr. 10352-5 (Coll. De Ridder); 'St. Jean l'Evangeliste'. (maar het is Johannes de Doper).

De ets maakt door zijn formaat en compositie indruk. De signatuur links onder ('de bray in.') betekent, volgens Van der Coelen,¹ dat het ontwerp van Jan is, maar dat de uitvoering niet van hem hoeft te zijn. Deze De Braij kan in principe Salomon, Jan, Dirck of Joseph zijn. De figuur van Johannes lijkt in monumentaliteit, maar ook in de tekenstijl, niet ver af te staan van de relatief grote figuurstudies van Jan en zou hier door hem geëitst kunnen zijn. De toeschrijving aan hem wordt daarom hier 'waarschijnlijk' genoemd. Nagler zag een overeenkomst met de ets *De schaakspeler* (nr. E19), die echter vooral bestaat in de schuine arceringen van links boven naar rechts onder.

¹ Vriendelijke mededeling Peter van der Coelen, e-mail 18.12.2015.

COLOFON

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

Onderzoek en tekst

Dr. Jeroen Giltaij

Vormgeving

Marjo Starink

Comité van aanbeveling

Prof. dr. Henk van Os
Drs. Wim Pijbes
Drs. Karel Schampers

Dit boek kwam tot stand dankzij financiële bijdragen van

De Gijselaar-Hintzenfonds
Gravin van Bylandt Stichting
Hendrik Muller Fonds
Johannes Vermeer Stichting
Katholieke Stichting ter Bevordering van Welzijnswerk
J. C. Ruigrok Stichting
Stichting Fonds van wijlen Dr. Jacobus van Zanten
Stichting Pieter Haverkorn van Rijsewijk

© 2017 WBOOKS / Jeroen Giltaij

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2017.

ISBN 978 94 625 8206 4

NUR 646

JAN DE BRAIJ was een belangrijke zeventiende-eeuwse Haarlemse schilder en tekenaar van portretten en historiestukken. Ook was hij werkzaam als architect. Met zijn strenge stijl was hij een tegenhanger van Frans Hals, de schilder met de brede penseeltoets. Jan was de zoon van de kunstenaar Salomon de Braij en had drie schilderende broers.

Dit boek bevat een op archiefdocumenten gebaseerde biografie van de familie. Van Jan de Braij wordt daarna een beeld gegeven van zijn ontwikkeling als schilder, tekenaar, etser en als architect. Dan volgt een volledige en beredeneerde catalogus van zijn schilderijen en van zijn tekeningen.

Jan de Braij behoort tot de grote meesters van de schilderkunst van de zeventiende eeuw, die door dit boek de aandacht krijgt die hij verdient.

Jeroen Giltaij was hoofdconservator oude schilder- en beeldhouwkunst in het Museum Boijmans Van Beuningen en was verantwoordelijk voor talrijke tentoonstellingen, aankopen en catalogi van de collectie. Hij schreef artikelen op het gebied van de zestiende- en zeventiende-eeuwse schilder- en tekenkunst en promoveerde op het onderwerp *Ruffo en Rembrandt*. Na zijn pensionering stelde hij deze monografie van de Haarlemse schilder samen.

ISBN 978 94 625 8206 4

WWW.WBOOKS.COM